

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI

«TASDIQLAYMAN»
SamDU o'quv ishlari
prorektori _____
prof.Soleyev A.

**FILOLOGIYA FAKULTETI
O'ZBEK TILSHUNOSLIGI KAFEDRASI**

**5120100 – Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili - bakalavriat ta'lim yo'nalishi
bo'yicha «HOZIRGI O'ZBEK TILI» fanidan**

ISHCHI DASTUR

Kunduzgi bo`lim, 1-kurs, 2-semestr

Ish hajmi:

Ma'ruza	-	26 soat
Amaliy mashg'ulot	-	20 soat
Seminar mashg'uloti	-	22 soat
Auditoriya soatlarining jami	-	68
Mustaqil ish	-	68 soat
Jami	-	136 soat

Tuzuvchi:

f.f.d.Pardayev A.

O'zbek tilshunosligi kafedrasining 2019-yil 28-avgustdagi 1-son majlisi qarori bilan tasdiqlangan.

Kafedra mudiri

f.f.d.Pardayev A.

Filologiya fakulteti o`quv-uslubiy kengashining 2019-yil ____ - _____dagi 1-son majlisi qarori bilan tasdiqlangan.

O`quv-uslubiy kengash raisi

prof.Abdiyev M.

Filologiya fakulteti Ilmiy kengashining 2019-yil ____ - _____dagi 1-son majlisi qarori bilan tasdiqlangan

Ilmiy kengash raisi

prof. J.Eltazarov

1-kurs 2-semestr

Kirish

“Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”dan kelib chiqqan holda talabalarda “Hozirgi o‘zbek tili” fanining predmeti, vazifalarini yoritish, fan doirasida o‘rganiladigan asosiy masalalarning mazmun mundarijasini belgilash, “Hozirgi o‘zbek tili” filologiya mutaxassisligi uchun asosiy poydevor fan ekanligini asoslash.

Kurs “Hozirgi o‘zbek tili” fanining ilk bo‘limi bo‘lganligi sababli, avvalo, fan haqida umumiy tushuncha, o‘zbek tilining tarixiy bosqichlari, til, lison va nutq munosabati, unli va undosh fonemalar paradigmasi, urg‘u, bo‘g‘in, talaffuz va imlo, grafika, morfemika, so‘z yasalishi, morfologiya, sintaksis kabi masalalar haqidagi fan ekanligi.

Fanning asosiy maqsad va vazifalari

“Hozirgi o‘zbek tili” fani o‘zbek filologiyasi mutaxassisliklar uchun asosiy poydevor fanlardan hisoblanadi.

«Hozirgi o‘zbek tili» fanini o‘qitishdan maqsad Davlat Ta’lim Standartlari asosida bo‘lg‘usi filologlarga o‘zbek tilining fonetik qurilishi, fonetik qonuniyatlari, lug‘at tarkibi, leksik-semantik guruhlari, lug‘atchilik masalasi, morfemik qurilishi, so‘z yasalishi tizimi, so‘z turkumlari, sintaktik qurilishi (so‘z birikmasi, sodda gap, qo‘shma gap va matn sintaksisi) muammolari yuzasidan izchil ilmiy–nazariy ma’lumot berishdan, immanent imkoniyat sifatida ularning ongida joylashgan ifoda vositalarini etkazishdan iborat.

Fan bo‘yicha talabalarning bilim, ko‘nikma va malakasiga qo‘yiladigan talablar

Hozirgi o‘zbek adabiy tili o‘quv fanini o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:

- o‘zbek tilshunosligi sohasidagi asosiy muammolarni tushunishi;
- o‘z ixtisosligi doirasida muayyan tadqiqot sohasining ob‘ektlari va jarayonlariga nisbatan shaxsiy ilmiy filologik munosabatlar;
- hozirgi o‘zbek tili muammolari va ularni hal qilish yo‘llari haqida *tasavvurga ega bo‘lishi*;
- hozirgi o‘zbek tili fanining tushunchaviy apparati;
- hozirgi o‘zbek tili fanining metod va usullari;
- hozirgi o‘zbek tili fanining ilmiy-tadqiq mavzularini *bilishi va ulardan foydalana olishi*;
- badiiy-lisoniy tahlil etish;
- o‘zbek tili va shevalari namunalarini yozib olish, to‘plash va nashrga tayyorlash;

Fanning o‘quv rejadagi boshqa fanlar bilan bog‘liqligi va uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Mazkur fan oliy ta’limning bakalavriat bosqichi filologiya yo‘nalishida o‘qitilayotgan «Tilshunoslikka kirish», «Qadimgi turkiy til», «O‘zbek tilining tarixiy grammatikasi», «O‘zbek dialektologiyasi», «Umumiy tilshunoslik», «Kompyuter tilshunosligi» «Ona tili o‘qitish metodikasi», «Nutq madaniyati va uslubiyati asoslari», «Tilshunoslik va tabiiy fanlar», «Sotsiolingvistika» fanlari bilan, shuningdek,

magistratura bosqichidagi «Amaliy tilshunoslik», «Matn tilshunosligi», «O‘zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari», «Psixolingvistika», «Areal tilshunoslik», «Struktural tilshunoslik» kabi fanlar bilan uzviy bog‘liqligi.

Fanning ishlab chiqarishdagi o‘rni

Talabalarda o‘zbek tilshunosligi fani bo‘yicha o‘rta va o‘rta maxsus ta‘lim muasssalarida olgan bilimlarini chuqurlashtirish, kengaytirish; tilshunoslik, xususan, o‘zbek tilshunosligida qo‘llanilayotgan atamalarni o‘zlashtirish, Hozirgi o‘zbek tili fanining nazariy masalalarini yoritish; substansial (zotiy) yo‘nalish muammolari ustida ishlash va kognitiv hamda paradigmatic lingvistika masalalarini chuqur o‘rganishga da‘vat etib, mukammal bilimli mutaxassis tayyorlash hozirda muhim ahamiyatga ega.

Fanni o‘qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

«Hozirgi o‘zbek tili» fanini o‘qitishda mavzularning xarakteri va murakkablik darajasidan kelib chiqib o‘qitishning an‘anaviy (ma‘ruza, amaliy mashg‘ulot, seminar, kollektivium, shuningdek, ko‘rgazmali qurollardan) va noan‘anaviy (aqliy xujum, komandada o‘qitish, arralash va turli xil didaktik o‘yinlardan), shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalaridan - kompyuter, elektron darsliklar, elektron lug‘atlar va internet materiallaridan, multimediyaga imkoniyatlaridan unumli foydalaniladi. Ma‘lumki, har qanday tilni o‘qitishda bo‘lganidek, bu fanni o‘qitishda ham lug‘atlar (izohli lug‘atlar, elektron lug‘atlar, lingvistik lug‘atlar va h.k.lar)dan keng foydalaniladi.

Asosiy qism

Ma‘ruza mashg‘ulotlari mazmuni

Hozirgi o‘zbek tili milliy o‘zbek tilining muayyan sifatli me‘yorlarga ega bo‘lgan, sayqallangan, yuqori bosqichda rivojlangan oliy shakli ekanligi. Hozirgi o‘zbek tilining og‘zaki va yozma shakllari. Uning taraqqiyotida lisoniy va nolisoniy omillarning roli.

O‘zbek tili lahja, dialekt va shevalari. Hozirgi o‘zbek tilining tarixiy ildizlari va dialektal asoslari. Uning taraqqiyot bosqichlari. Hozirgi o‘zbek tilining shakllanishida etakchi shevalarning ishtiroki.

Til va nutq. Ularning o‘zaro munosabati. Til birliklari va nutq birliklari. Hozirgi o‘zbek tilining yozuv va so‘zlashuv uslublari ko‘rinishlari, ularning ijtimoiy vazifasidagi uzviy aloqadorlik. So‘zlashuv va yozuv tili vositalari.

Fonetika va fonologiya

Fonetika haqida umumiy tushuncha. Fonetikaning ob‘ekti, maqsadi va vazifalari. Fonetik birliklarning segment va supersegment turlari. Fonetik birliklarning til tizimidagi vazifalari, bilateral birliklarning shakllanishidagi roli.

Fonetikaning tekshirish uslubi va maqsadiga ko‘ra turlari: umumiy fonetika, qiyosiy fonetika, tavsifiy fonetika, tarixiy fonetika, eksperimental fonetika. Fonetikaning to‘rt aspekti. Tovushning murakkab hodisa ekanligi.

Fonetikaning fizik-akustik aspekti: tovushning balandligi, kuchi, tembri, cho‘ziqligi, ovoz (asosiy ton), qo‘shimcha tonlar va shovqin, ularning fonetik-fonologik sathdagi roli.

Fonetikaning anatomik-fiziologik aspekti: nutq a‘zolari anatomiyasi (nafas apparati, bo‘g‘iz bo‘shlig‘i, halqum, og‘iz bo‘shlig‘i, burun bo‘shlig‘i), nutq a‘zolari fiziologiyasi (nutq a‘zolari faoliyatining bosh miya tomonidan boshqarilishi), bosh miya

markazi va eshituv markazi kabi nerv hujayralari faoliyatining nutq a'zolari harakatidagi kechimlarni boshqarishi; nutq a'zolarining ijro kechimi: artikulyasiya o'rni, artikulyasiya usuli, artikulyasiya bazasi, artikulyasiya bosqichlari (ekskursiya, ish holati, rekursiya).

Eshitib his etish aspekti (perseptiv aspekt). Bu aspektda o'rganiladigan hodisalarning lisoniy kommunikatsiyadagi roli.

Lingvistik-funksional aspekt (fonologiya). Fonologiya tarixidan qisqacha ma'lumot. Fonologiyaning asosiy birliklari: nutq tovushlari va bug'in – segment birliklar; urg'u, ohang, melodika, pauza – supersegment birliklar.

Fonema haqida ma'lumot. Fonemaning differensial va integral belgilari; fonologik zidlanishlar, ularning turlari, korrelyasiya; fonema ottenkalari va fonema qatori, fonemalarning variatsiyalari va variantlari; transkripsiya, uning turlari.

Hozirgi o'zbek tili vokalizmi. Vokalizm haqida ma'lumot. Unlilar tasnifi. Bunday tasnifning hozirgi o'zbek tilshunosligida har xilligi, uning sabablari. Ayrim unlilar tasnifi, ularning kombinator va pozitsion ko'rinishlari. Unli fonemalarning kombinator va pozitsion ottenkalari (allafonlari).

Hozirgi o'zbek tili konsonantizmi. Konsonantizm haqida ma'lumot. Undosh fonemalarning fokuslari. Bir fokusli va ikki fokusli undoshlar. Undosh fonemalar tasnifi: artikulyasiya o'rniga, artikulyasiya usuliga, un paychalarining ishtirokiga hamda ovoz bilan shovqin nisbatiga ko'ra undoshlarning turlari. Tasnifning bahsli o'rinlari. Undosh fonemalar tavsifi. Labial undoshlar tavsifi. Til-dental undoshlari tavsifi. Til-alveolyar undoshlar tavsifi. Til o'rta undoshi tavsifi. Sayoz til orqa undoshlari tavsifi va chuqur til orqa undoshlari tavsifi. Bo'g'iz undoshi tavsifi. Qorishikss undoshi tavsifi.

Fonetik hodisalar. Fonetik hodisalar haqida ma'lumot. Kombinator omillar ta'sirida sodir bo'ladigan jarayonlar: assimilyasiya, akkomodatsiya, ularning turlari. Pozitsion omillar ta'sirida sodir bo'ladigan jarayonlar: reduksiya, ochiq bo'g'indagi unlilarda sifat o'zgarishi, ayrim jarangli undoshlarning so'z oxirida jarangsizlanishi. Komibinator va pozitsion omillarning fonetik jarayonlarda birga ishtirok etish holatlari. Pozitsion-sintagmatik omillar ta'sirida bo'ladigan o'zgarishlar: tovush orttirilishi, tovush tushishi, metateza, dissimilyasiya. Geminatsiya, uning til va nutqdagi ahamiyati.

Bo'g'in (sillabema). Bo'g'in haqida umumiy tushuncha. Bo'g'in tuzilishi. Bo'g'in markazi. Bo'g'in tiplari: barkitilgan bo'g'in, berkitilmagan bo'g'in, ochiq bo'g'in, yopiq bo'g'in. Bo'g'in tiplarining boshqacha tasniflari. Bo'g'inning til va nutqdagi ahamiyati.

Aksentuatsiya va intonatsiya. Aksentuatsiyaning urg'ular tizimi ekanligi. Urg'u tiplari. So'z urg'usi, uning fonetik tabiatiga, o'rniga va harakat qilish belgisiga ko'ra turlari. Sintagma urg'usi. Ayriuv urg'usi, uning turlari. Intonatsiya, uning prosodik elementlari. Intonatsiya turlari. Intonatsiyaning nutqdagi o'rni.

Grafika. Orfografiya. Orfoepiya

Hozirgi o'zbek tilining yozuv tizimlari. Arab grafikasiga asoslangan o'zbek yozuvi. Lotin grafikasiga asoslangan o'zbek yozuvi. Rus grafikasiga asoslangan o'zbek yozuvi. Rus va lotin grafikalariga asoslangan ikki yozuvlikning yuzaga kelishi. Amaldagi (kirillcha) va yangi (lotincha) o'zbek yozuvlarining grafik tavsifi. Bu ikki yozuvlarning qiyosiy tavsifi.

Orfografiya, uning to'g'ri yozish qoidalari tizimi ekanligi. Orfografiya prinsiplari: fonetik prinsip, fonematik prinsip, morfologik prinsip, grafik prinsip, tarixiy-an'anaviy prinsip, differensiyasiya prinsipi (simvolik prinsip), shakliy-an'anaviy prinsip. Amaldagi va yangi o'zbek yozuvlarining imlo qoidalaridagi tafovutlar.

Orfoepiya. Orfoepiyaning adabiy tildagi ahamiyati. Unli tovushlar orfoepiyasi. Undosh tovushlar orfoepiyasi. Soʻz qismlari (oʻzak va qoʻshimcha) orfoepiyasi. Boshqa tillardan oʻzlashtirilgan ayrim soʻzlar orfoepiyasi.

Leksikologiya

Leksikologiya. Uning obʻekti, predmeti, vazifalari. Lugʻaviy sath, uning oʻzgaruvchanligi, sistemaviyligi. Leksik sathning boshqa sath birliklari bilan aloqasi.

Soʻzning leksik birlik sifatidagi mohiyati. Soʻzning nominativ birlik ekanligi, leksik soʻz, grammatik soʻz. Leksemaning ifoda plani (nomema), mazmun plani (semema),

Leksemaning semantik tarkibi: a) fonetik soʻz; b) denotat; v) signifikat. Leksik maʼno va tushuncha. Grammatik sema.

Leksik maʼnoning semantik tarkibi. Leksik maʼnoning semalari. Atash semalari, ifoda semalari, vazifa semalari. Integral sema va differensial sema. Terminlar. Leksemaning uzual va okkazional maʼnolari. Leksik monosemiya va polisemiya.

Leksik maʼno taraqqiyoti. Leksik maʼno taraqqiyotiga olib keluvchi nolisoniy va lisoniy omillar. Maʼno koʻchishi: metafora, metonimiya, sinektoxa, vazifadoshlik. Maʼnoning kengashi va torayishi.

Leksik maʼno tiplari: sinxron semasiologiya va diaxron semasiologiya. Sinxron semasiologiya: bosh maʼno, hosila maʼno. Toʻgʻri maʼno va koʻchma maʼno. Nominativ maʼno va maʼjuziy maʼno. Erkin maʼno va bogʻli maʼno. Diaxron semasiologiya: arxaik maʼno, etimologik maʼno. Etimon.

Leksik sinonimiya. Sinonimik qator. Dominanta. Maʼnaviy sinonimlar, uslubiy sinonimlar, nutqiy sinonimlar, kontekstual sinonimlar. Sinonimik darajalanish (graduonimiya). Lugʻaviy sinonimlarning markaziy va atrof qatlami. Funksional-semantik sinonimlar, ularning yuzaga kelish omillari, shakliy va maʼnoviy tabiati, uslubiy xoslanishi.

Leksik antonimiya. Antonimik juftlik. Kontekstual antonimiya, enantiosemiya, mantiqiy markaz. Omonimlar, omofomalar. Omonimiyaga yondosh hodisalar: omofonlar va omograflar. Paronim va paranomaziya.

Giponimiya, graduonimiya, partonimiya. Lugʻaviy tizimchalar; lugʻaviy maʼnoviy guruh, lugʻaviy mavzuiy toʻplam, lugʻaviy mazmuniy maydon.

Oʻzbek tili leksikasining tarixiy taraqqiyoti. Oʻzbek tili leksikasining tarixiy etimologik qatlamlari: umumturkiy soʻzlar, oʻzbekcha soʻzlar. Oʻzlashma soʻzlar: arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar, fors-tojik tilidan oʻzlashgan soʻzlar, ruscha-baynalmilal soʻzlar.

Soʻz oʻzlashtirish. Soʻz oʻzlashtirish yoʻllari: jonli soʻzlashuv orqali va bosma manbalar orqali oʻzlashtirish. Soʻz oʻzlashtirish usullari: oʻzicha olish, kalʼkalab olish, toʻliq kalʼka va yarim kalka.

Leksemlarning ishlatilish doirasi. Ishlatilish doirasi chegaralanmagan leksemalar. Ishlatilish doirasi chegaralangan leksemalar: dialektizmlar, kasb-hunar leksemasi, jargonlar, vulgarizmlar.

Oʻzbek tili leksikasida eskirish va yangilanish jarayonlari. Leksik istorizmlar. Leksik arxaizmlar: arxaizm-leksema, arxaizm-semema, leksik-fonetik arxaizm. Leksik neologizm: individual nutq neologizmi, umumtil neologizmi, neologizm-leksema, neologizm-semema.

O'zbek tili leksikasining emotsional-ekspressivlikka munosabati. Emotsional-ekspressivlik jihatdan neytral so'zlar, emotsional-ekspressivlik jihatdan bo'yoqdor so'zlar. Ekspressivlikning ifodalanish usullari: leksik, kontekstual, affiksatsiya, fonetik, so'zni metaforik qo'llash.

Onomastik leksika. Uning turlari, uning tarkibi, asosiy turlari, leksemalarning boshqa turlariga munosabatlari.

Frazeologiya

Frazeologiya. Frazema, uning ifoda plani va mazmun plani. Frazeologik polisemiya va monosemiya. Frazeologik sinonimiya va antonimiya. Perifrazalar.

Leksikografiya. Uning vazifalari. Ensiklopedik lug'atlar: universal ensiklopediyalar, soha ensiklopediyalari. Lisoniy lug'atlar: umumiy lug'atlar, xususiy (maxsus) lug'atlar; bir tilli, ikki tilli, ko'p tilli; izohli, izohsiz, terminologik lug'atlar.

Ma'ruza mavzularining soatlarda taqsimoti

№	Ma'ruza mavzulari	Soati
1.	Kirish. O'zbek tili va tilshunosligi taraqqiyoti.	2
2.	O'zbek xalqining shakllanish va nomlanish tarixidan. O'zbek tili tarixini davrlashtirish.	2
3.	Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari. Lisoniy paradigma, lisoniy ziddiyat va uning turlari.	2
4.	Fonetika-fonologiya, uning o'rganish manbai va yo'nalishlari.	2
5.	Grafika. Orfoepiya. Imlo.	2
6.	Leksikologiya, uning turlari, o'rganish manbai. Semasiologiya.	2
7.	Leksemaning ifoda va mazmun tomoni. Polisemantiklik va ko'p ma'nolilik	2
8.	Leksemalararo lisoniy ziddiyatlar va leksik paradigma.	2
9.	O'zbek tili leksikasining tarixiy taraqqiyoti.	2
10.	Qo'llanilishi chegaralanmagan va chegaralangan leksika	2
11.	Ifodaviylik va uslubiy xoslanganlik jihatidan jihatdan o'zbek tili leksikasi.	2
12.	O'zbek tilida barqaror birikmalar.	2
13.	O'zbek leksikografiyasi.	2
	Jami	26

Asosiy qism: Fanning uslubiy jihatdan uzviy kema-ketligi

Asosiy qismda (ma'ruza) fanning mavzulari mantiqiy ketma-ketlikda keltiriladi. Har bir mavzuning mohiyati asosiy tushunchalar va tezislar orqali ochib beriladi. Bunda mavzu bo'yicha talabalarga DTS asosida yetkazilishi zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar to'la qamrab olinishi kerak.

Asosiy qism sifatiga qo'yiladigan talab mavzularning dolzarbligi, ularning ish beruvchilar talablari va ishlab chiqarish ehtiyojlariga mosligi hamda fan va texnologiyalarning so'ngi yutuqlari e'tiborga olinishi tavsiya etiladi.

Ma'ruza mashg'ulotlari

Kirish. O'zbek tili va tilshunosligi taraqqiyoti. (2 soat). O'zbek tilining tarixiy ildizlari va yodgorliklari. O'zbek tili tarixini davrlashtirish. Hozirgi o'zbek tili milliy o'zbek tilining muayyan sifatiy me'yorlarga ega bo'lgan, sayqallangan, yuqori bosqichda rivojlangan oliy shakli ekanligi. Hozirgi o'zbek tilining og'zaki va yozma shakllari. Uning taraqqiyotida lisoniy va nolisoniy omillarning roli. O'zbek tili lahja, dialekt va shevalari. Hozirgi o'zbek tilining tarixiy ildizlari va dialektal asoslari. Uning taraqqiyot bosqichlari. Hozirgi o'zbek tilining shakllanishida yetakchi shevalarning ishtiroki. Hozirgi o'zbek tili (HO'AT) tushunchasi. HO'AT va shevalar munosabati. HO'ATning o'rganilish tarixi, bosqichlari. O'zbek adabiy tilining shakllanishida Alisher Navoiyning xizmatlari. Alisher Navoiy o'zbek adabiy tilining asoschisi ekanligi.

«O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqida»gi qonuni va uning tarixiy ahamiyati.

«HO'T» kursining talab va maqsadlari, tarkibiy qismlari, o'quv jarayonlari bo'yicha bo'linishi va reyting nazorati. Jarayonlar bo'yicha MB, JB, OB va YaB topshiriqlari tavsifi, ma'lumotnomalar, manbalar. «HO'AT» kursining asosiy adabiyotlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara.*

Adabiyotlar: [A1] [A2] [A7] [A16] [A24] [A20] [Q31] [Q35] [Q37]

O'zbek xalqining shakllanish va nomlanish tarixidan. O'zbek tili tarixini davrlashtirish. (2 soat). O'zbek tilining tarixiy ildizlari va yodgorliklari. O'zbek tili tarixini davrlashtirish. Hozirgi o'zbek adabiy tili (HO'AT) tushunchasi. HO'AT va shevalar munosabati. HO'ATning o'rganilish tarixi, bosqichlari. O'zbek adabiy tilining shakllanishida Alisher Navoiyning xizmatlari. Alisher Navoiy o'zbek adabiy tilining asoschisi ekanligi.

«O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqida»gi qonuni va uning tarixiy ahamiyati.

«HO'AT» kursining talab va maqsadlari, tarkibiy qismlari, o'quv jarayonlari bo'yicha bo'linishi va reyting nazorati. Jarayonlar bo'yicha MB, JB, OB va YaB topshiriqlari tavsifi, ma'lumotnomalar, manbalar. «HO'AT» kursining asosiy adabiyotlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara.*

Adabiyotlar: [A1] [A2] [A7] [A16] [A24] [A20] [Q31] [Q35] [Q37]

Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari. Lisoniy paradigma, lisoniy ziddiyat va uning turlari (2 soat). Borliq, ong, falsafada umumiylik, mohiyat, imkoniyat, sabab (UMIS) hamda yakkalik (alohidalik), hodisa, voqea, oqibat (natija) (YaHVO) kategoriyalarining til tizimida voqelanishi. Til, lison va nutqning birligi, lison UMIS va nutqning YaHVO sifatida tabiati. Lisoniy birliklar (fonema, morfema, leksema, qoliplar), ularning zotiy(substansial), ontologik xususiyatlari. Nutq birliklari - harf, bo'g'in, qo'shimcha; so'z, so'z birikmalari, matn), ularning zotiy (substansial) tabiati. Lison – nutq bo'linishida frazemalarning o'rni. Til va har bir sathning asosiy birligi haqida tushuncha.

Lisoniy paradigma va uning turlari (fonologik, morfologik, leksik, soʻz yasash – derivatsion-sintaktik va b.) haqida tushuncha. Lisoniy tasnif va uning turlari haqida tushuncha.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: *oʻz-oʻzini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli taʼlim, blis, aqliy hujum, munozara, maʼruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A4] [A6] [A9] [A20][Q27] [Q30] [Q38]

Fonetika-fonologiya, uning oʻrganish manbai va predmeti, yoʻnalishlari (2 soat). Fonetika haqida umumiy tushuncha. Fonetikaning obykti, maqsadi va vazifalari. Fonetik birliklarning segment va supersegment turlari. Fonetik birliklarning til tizimidagi vazifalari, bilateral birliklarning shakllanishidagi roli.

Fonetikaning tekshirish uslubi va maqsadiga koʻra turlari: umumiy fonetika, qiyosiy fonetika, tavsifiy fonetika, tarixiy fonetika, eksperimental fonetika. Fonetikaning toʻrt aspekti. Tovushning murakkab hodisa ekanligi.

Fonetikaning fizik-akustik aspekti: tovushning balandligi, kuchi, tembri, choʻziqligi, ovoz (asosiy ton), qoʻshimcha tonlar va shovqin, ularning fonetik-fonologik sathdagi roli.

Fonetikaning anatomik-fiziologik aspekti: nutq aʼzolari anatomiyasi (nafas apparati, boʻgʻiz boʻshligʻi, halqum, ogʻiz boʻshligʻi, burun boʻshligʻi), nutq aʼzolari fiziologiyasi (nutq aʼzolari faoliyatining bosh miya tomonidan boshqarilishi), bosh miya markazi va eshituv markazi kabi nerv hujayralari faoliyatining nutq aʼzolari harakatidagi kechimlarni boshqarishi; nutq aʼzolarining ijro kechimi: artikulyasiya oʻrni, artikulyasiya usuli, artikulyasiya bazasi, artikulyasiya bosqichlari (ekskursiya, ish holati, rekursiya).

Fonemalar paradigmasi va fonologik ziddiyatlar. Lingvistik-funksional aspekt (fonologiya). Fonologiya tarixidan qisqacha maʼlumot. Fonologiyaning asosiy birliklari: nutq tovushlari va bugʻin – segment birliklar; urgʻu, ohang, melodika, pauza – supersegment birliklar.

Fonema haqida maʼlumot. Fonemaning differensial va integral belgilari; fonologik zidlanishlar, ularning turlari, korrelyasiya; fonema ottenkalari va fonema qatori, fonemalarning variatsiyalari va variantlari; transkripsiya, uning turlari.

Hozirgi oʻzbek tili vokalizmi. Vokalizm haqida maʼlumot. Unlilar tasnifi. Bunday tasnifning hozirgi oʻzbek tilshunosligida har xilligi, uning sabablari. Ayrim unlilar tasnifi, ularning kombinator va pozision koʻrinishlari. Unli fonemalarning kombinator va pozision ottenkalari (allafonlari).

Hozirgi oʻzbek tili konsonantizmi. Konsonantizm haqida maʼlumot. Undosh fonemalarning fokuslari. Bir fokusli va ikki fokusli undoshlar. Undosh fonemalar tasnifi: artikulyasiya oʻrniga, artikulyasiya usuliga, un paychalarining ishtirokiga hamda ovoz bilan shovqin nisbatiga koʻra undoshlarning turlari. Tasnifning bahsli oʻrinlari. Undosh fonemalar tavsifi. Labial undoshlar tavsifi. Til-dental undoshlari tavsifi. Til-alveolyar undoshlar tavsifi. Til oʻrta undoshi tavsifi. Sayoz til orqa undoshlari tavsifi va chuqur til orqa undoshlari tavsifi. Boʻgʻiz undoshi tavsifi. Qorishik s undoshi tavsifi.

Hozirgi oʻzbek tilida fonemalarning variantlashuvi, va fonetik jarayon Fonetik hodisalar. Fonetik hodisalar haqida maʼlumot. Kombinator omillar taʼsirida sodir boʻladigan jarayonlar: assimilyasiya, akkomodasiya, ularning turlari. Pozision omillar taʼsirida sodir boʻladigan jarayonlar: reduksiya, ochiq boʻgʻindagi unlilarda sifat oʻzgarishi, ayrim jarangli undoshlarning soʻz oxirida jarangsizlanishi. Komibinator va

pozision omillarning fonetik jarayonlarda birga ishtirok etish holatlari. Pozision-sintagmatik omillar ta'sirida bo'ladigan o'zgarishlar: tovush orttirilishi, tovush tushishi, metateza, dissimilyasiya. Geminasiya, uning til va nutqdagi ahamiyati.

Hozirgi o'zbek tilida urg'u va bo'g'in. Nutqning fonetik bo'linishi. Bo'g'in (sillabema). Bo'g'in haqida umumiy tushuncha. Bo'g'in tuzilishi. Bo'g'in markazi. Bo'g'in tiplari: barkitilgan bo'g'in, berkitilmagan bo'g'in, ochiq bo'g'in, yopiq bo'g'in. Bo'g'in tiplarining boshqacha tasniflari. Bo'g'inning til va nutqdagi ahamiyati.

Aksentuatsiya va intonatsiya. Aksentuatsiyaning urg'ular tizimi ekanligi. Urg'u tiplari. So'z urg'usi, uning fonetik tabiatiga, o'rniga va harakat qilish belgisiga ko'ra turlari. Sintagma urg'usi. Ayriuv urg'usi, uning turlari. Intonatsiya, uning prosodik elementlari. Intonatsiya turlari. Intonatsiyaning nutqdagi o'rni.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A3][A5][A6][A7][A9] [A16] [A20] [Q38]

Grafika. Orfoepiya. Imlo (2 soat). Hozirgi o'zbek tilining yozuv tizimlari. Arab grafikasiga asoslangan o'zbek yozuvi. Lotin grafikasiga asoslangan o'zbek yozuvi. Rus grafikasiga asoslangan o'zbek yozuvi. Rus va lotin grafikalariga asoslangan ikki yozuvlikning yuzaga kelishi. Amaldagi (kirillcha) va yangi (lotincha) o'zbek yozuvlarining grafik tavsifi. Bu ikki yozuvlarning qiyosiy tavsifi. HO'AT imlosi. O'zbek xalqi tarixida foydalanilgan yozuvlar tasnifi, ulardan eng qulay va ilmiy asoslangani istiqloq yozuvi – lotin alifbosiga asoslangan o'zbek imlosi ekanligi. Hozirgi imloning asosiy tamoyillari va ayrim muammolari. HO'AT talaffuzi. Transkripsiya xaqida. Orfoepiya. Orfoepiyaning adabiy tildagi ahamiyati. Unli tovushlar orfoepiyasi. Undosh tovushlar orfoepiyasi. So'z qismlari (o'zak va qo'shimcha) orfoepiyasi. Boshqa tillardan o'zlashtirilgan ayrim so'zlar orfoepiyasi. Talaffuz me'yorlari, tovush o'zgarishlar, tovush tushishlar va kiritishlar. XO'AT talaffuzi muammolari. O'zbek fonetika va fonologiyasining tadqiqi va muammolari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar: [A6][A9][A10][A11][A12][A16][A19] [Q27][Q38]

Leksikologiya, uning turlari, o'rganish manbai va predmeti. Semasiologiya. (2 soat). Leksik (lug'aviy) sath, uning o'zgaruvchanligi va sistemaviyligi. Umumiy va xususiy leksik ma'no. Bir va ko'p sememali leksemalar. O'z va ko'chma ma'no. Ko'chma ma'noning hosil bo'lish usullari. Metafora, uning mohiyati va turlari. Metonimiya va uning turlari. Sinekdoxa va uning turlari. Vazifadoshlik va uning turlari. HO'AT da ixtisoslashgan (terminologik) ma'nolar, ularning o'z va ko'chma ma'nolarga munosabati va nutqda voqyelanish xususiyatlari.

Leksema. Leksema va so'z munosabati. Leksik ziddiyatlar (opozitsiyalar) va ularning turlari. Leksemalarning tizimiy birlashmalari (to'plamlari).

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A4] [A6] [A7] [A9] [A20] [A25] [Q30][Q38]

Leksemaning ifoda va mazmun tomoni. Polisemantiklik va ko'p ma'nolilik. (2 soat). Ma'nodoshlik (sinonimiya) qatorlari, ularning zotiy(substansial) tabiati va ifoda hamda vazifa semalari bilan farqlari. Darajalanish (graduonimiya) qatorlari. HO'AT da keng tarqalgan darajalanish belgilari (hajm, ko'lam, yosh, masofa, hasham, qiymat va h.).

Giponimiya haqida. Lugʻaviy tizimchalar – lugʻaviy-maʼnoviy guruh (LMG), lugʻaviy mavzuviy toʻplam (LMT), lugʻaviy mavzuviy maydon (LMM), ularning tarkibi, markaz va qurshovi, tuzilishi, qismlari orasidagi munosabat turlari. Lugʻaviy tizimlarning ochiqligi va ularda markaz – qurshov munosa-batining nisbiyligi. Omonimiya (shakldoshlik) va uning koʻrinishlari, lugʻaviy tizimdagi oʻrni.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, muammoli taʼlim, blis, aqliy hujum, munozara.*

Adabiyotlar: [A4][A6][A7][A13][Q26][Q27][Q30][Q38][A8][A17][A20]

Oʻzbek tili leksikasining tarixiy taraqqiyoti. Oʻz va oʻzlashgan qatlam. (2 soat). Oʻzbek leksikologiyasining oʻrganilish tarixi. HOʻAT leksikasi va uning tarixiy – etimologik qatlamlari. Lugʻaviy sath asosiy birligi-leksema. Leksema va uning UMIS sifatida zotiy (substansial) tabiati, ifoda va mazmun tomonlari, boshqa lisoniy birliklar bilan munosabati. Leksik maʼno (sistema) tushunchasi, uning tarkibiy qismlari (atash, ifoda va vazifa sistemalari).

Oʻzbek tili leksikasining tarixiy etimologik qatlamlari: umumturkiy soʻzlar, oʻzbekcha soʻzlar. Oʻzlashma soʻzlar: arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar, fors-tojik tilidan oʻzlashgan soʻzlar, ruscha-baynalmilal soʻzlar.

Soʻz oʻzlashtirish. Soʻz oʻzlashtirish yoʻllari: jonli soʻzlashuv orqali va bosma manbalar orqali oʻzlashtirish. Soʻz oʻzlashtirish usullari: oʻzicha olish, kalʼkalab olish, toʻliq kalka va yarim kalka.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli taʼlim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar: [A4] [A6][A7] [A10][A17] [Q27][Q30] [Q38] [A20]

Qoʻllanilishi chegaralanmagan va chegaralangan leksika. (2 soat). Leksemlarning ishlatilish doirasi. Ishlatilish doirasi chegaralanmagan leksemalar. Ishlatilish doirasi chegaralangan leksemalar: dialektizmlar, kasb-hunar leksemasi, jargonlar, vulgarizmlar.

Oʻzbek tili leksikasida eskirish va yangilanish jarayonlari. Leksik istorizmlar. Leksik arxaizmlar: arxaizm-leksema, arxaizm-semema, leksik-fonetik arxaizm. Leksik neologizm: individual nutq neologizmi, umumtil neologizmi, neologizm-leksema, neologizm-semema.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli taʼlim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar: [A4] [A6][A7] [A10][A17] [Q27][Q30] [Q38] [A20]

Ifodaviylik va uslubiy xoslanganlik jihatidan jihatdan oʻzbek tili leksikasi. (2 soat). Oʻzbek tili leksikasining emotsional-ekspressivlikka munosabati. Emotsional-ekspressivlik jihatdan neytral soʻzlar, emotsional-ekspressivlik jihatdan boʻyoqdor soʻzlar. Ekspressivlikning ifodalanish usullari: leksik, kontekstual, affiksatsiya, fonetik, soʻzni metaforik qoʻllash.

Onomastik leksika. Uning turlari, uning tarkibi, asosiy turlari, leksemalarning boshqa turlariga munosabatlari.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: *oʻz-oʻzini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli taʼlim, blis, aqliy hujum, munozara, maʼruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A6] [A7][A25] [Q27][Q30] [Q38] [A20]

O‘zbek tilida barqaror birikmalar. (2 soat). Frazema va uning ziddiyatli mohiyati. Frazemalarning ma’noviy yaxlitlik sifatida lisoniy birlik (UMIS), sintaktik qurilish jihatidan bo‘linuvchanligi, YaHVO sifatida so‘z birikmasi yoki gap qurilishiga ega ekanligi. Frazemalarning turlari va tasnifiy asoslari.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli ta’lim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar: [A6] [A7][A25] [Q 27][Q30] [Q38]

O‘zbek leksikografiyasi. (2 soat). O‘zbek lug‘atchiligi tarixi bayoni. Lug‘at tushunchasi. Lug‘at turlari, har bir turning maqsadi va tarkibi. Milliy va adabiy til izohli lug‘ati va soha lug‘atlarining o‘zaro munosabati. Alifbo va ideografik lug‘atlar. Qomuslar va sohalar bo‘yicha. Ma’lumotnomalar (spravochniklar). O‘quv lug‘atlari. Bunday lug‘atlarning hajmi, tuzilishi, tarkibi va leksema hamda atamalarni sharhlash xususiyatlari. Milliy istiqloq mafkurasi va o‘zbek lug‘atlari tarkibi, so‘zlarni (atamalarni) sharhlash masalalari. O‘zbek lug‘atchiligi oldida turgan muhim vazifalar va muammolar.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: *o‘z-o‘zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta’lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma’ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A9] [A13][A6] [A7][Q30] [Q38] [A20]

Amaliy va seminar mashg‘ulotlarning rejasi

№	Amaliy mashg‘ulotlar mavzulari	Soati
1.	Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari bo‘yicha mashq.	2
2.	Unli fonemalar va undosh fonemalar paradigmasi bo‘yicha mashq.	2
3.	Fonetik hodisalar bo‘yicha mashq.	2
4.	Leksikologiya, uning turlari, o‘rganish manbai va predmeti. Semasiologiya	2
5.	Leksemaning ifoda va mazmun tomoni. Polisemantiklik va ko‘p ma’nolilik. Leksemalar tahlili.	2
6.	Leksemalararo lisoniy ziddiyatlar va leksik paradigma bo‘yicha mashq	2
7.	Hozirgi o‘zbek tili leksikasi tasnifi bo‘yicha mashq	2
8.	Ifodaviylik va uslubiy xoslanganlik jihatidan jihatdan o‘zbek tili leksikasi bo‘yicha mashq	2
9.	Barqaror birikmalar bo‘yicha mashq	2
10.	O‘zbek leksikografiyasi bo‘yicha mashq	2
Jami		20

Amaliy mashg‘ulotlarning tavsiya etiladigan mavzulari

Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari bo‘yicha mashq. (2 soat). Ilmiy bilish va uning bosqichlari. Falsafiy UMIS va YaHVOning lisoniy tizimda voqyelanishi. Til, lison va nutq munosabati. Lisoniy va nutqiy birliklar. Lisoniy paradigma va uning turlari. Lisoniy munosabat va uning asosiy turlari. Lisoniy tasnif va uning turlari haqida tushuncha

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A4] [A6][A9] [A20][Q27] [Q30] [Q38]

Unli fonemalar va undosh fonemalar paradigmasi bo'yicha mashq. (2 soat).

Undosh fonemalarning fokuslari. Bir fokusli va ikki fokusli undoshlar. Undosh fonemalar tasnifi: artikulyasiya o'rniga, artikulyasiya usuliga, un paychalarining ishtirokiga hamda ovoz bilan shovqin nisbatiga ko'ra undoshlarning turlari. Tasnifning bahsli o'rinlari. Undosh fonemalar tavsifi. Labial undoshlar tavsifi. Til-dental undoshlari tavsifi. Til-alveolyar undoshlar tavsifi. Til o'rta undoshi tavsifi. Sayoz til orqa undoshlari tavsifi va chuqur til orqa undoshlari tavsifi. Bo'g'iz undoshi tavsifi. Qorishik s undoshi tavsifi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A3][A5][A6][A7][A9] [A16] [A20] [Q38]

Fonetik hodisalar bo'yicha mashq (2 soat). Fonetik hodisalar. Fonetik hodisalar haqida ma'lumot. Kombinator omillar ta'sirida sodir bo'ladigan jarayonlar: assimilyasiya, akkomodasiya, ularning turlari. Pozision omillar ta'sirida sodir bo'ladigan jarayonlar: reduksiya, ochiq bo'g'indagi unlilarda sifat o'zgarishi, ayrim jarangli undoshlarning so'z oxirida jarangsizlanishi. Komibinator va pozision omillarning fonetik jarayonlarda birga ishtirok etish holatlari. Pozision-sintagmatik omillar ta'sirida bo'ladigan o'zgarishlar: tovush orttirilishi, tovush tushishi, metateza, dissimilyasiya. Geminasiya, uning til va nutqdagi ahamiyati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar:[A6][A9][A10][A11][A12] [A16][A19] [Q27][Q38]

Leksikologiya, uning turlari, o'rganish manbai va predmeti. Semasiologiya (2 soat). Leksikologiya va semasiologiya haqida tushuncha. Leksima va so'z. Semema va uning tarkibiy qismlari. Lug'at tarkibi va lug'at fondi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar:[A4][A6][A7][A9][A14][A10][A25][Q27][A20][Q30][Q38]

Leksemaning ifoda va mazmun tomoni. Polisemantiklik va ko'p ma'nolilik (2 soat). Bir sememali va ko'p sememali leksemalar. O'zbek tili leksikasining tarixiy taraqqiyotiga ko'ra qatlamlari: o'z qatlam va o'zlashgan qatlam. O'z qatlamning mug'ul-turkiy, umumturkiy, sof o'zbek qat-lamlariga bo'linishi. Bu qatlamlarning o'ziga xos shakllanishi. O'z qatlam leksikasining o'ziga xos tuzilish belgilari. O'zlashgan qatlamning arabcha, fors-tojikcha (eroncha), rus-baynalminal guruhlariga bo'linishi. Bu qatlamdagi so'zlarning kirib kelish sabablari. O'zbek tilida xitoy, koreys, mug'ul tili qatlamlarining mavjudligi.

Leksemalar tahlili. Sinonimiya. Omonimiya. Antonimiya. Graduonimiya. Giponimiya. Partonimiya.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A4] [A6] [A7] [A9] [A20] [A25] [Q30][Q38]

Leksemalararo lisoniy ziddiyatlar va leksik paradigma bo'yicha mashq (2 soat). Lisoniy sistema va uning mikrosistemalari. Lug'aviy tizimdagi pog'onalanish brsqichlari. Leksik sistema va uning mikrosistemalari. Lug'aviy –ma'noviy guruhlar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar: [A4] [A6][A7] [A10][A17] [Q27][Q30] [Q38] [A20]

Hozirgi o'zbek tili leksikasi tasnifi bo'yicha mashq. (2 soat). Leksik birliklarning qo'llanilishi chastotasiga ko'ra farqlanishi. Qo'llanilishi chegaralanmagan (umumiste'mol) leksika. Qo'llanilish davri chegaralangan leksika. Neytral leksika, eskirgan leksika, yangi leksika. Qo'llanilish doirasi chegaralangan leksika: dialektal leksika, terminologik leksika, jargon va argolar. Ifodaviylik jihatidan o'zbek tili leksikasi: bo'yoqsiz leksika, bo'yoqdor leksika. Uslubiy xoslanganlik jihatidan o'zbek tili leksikai: uslubiy betaraf leksika, uslubiy xoslangan leksika, badiiy leksika, so'zlashuv leksikasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A6] [A7][A25] [Q 27][Q30] [Q38] [A20]

Barqaror birikmalar bo'yicha mashq. (2 soat). Frazeologiya va frazeologizm. Frazeologizmlarning semantik strukturasi. Frazeologizmlarda semantik munosabatlar: frazeologik sinonimiya, frazeologik antonimiya, frazeologik antonimiya. Frazeologizmlarning tadqiq qilish va o'rganishning ahamiyati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A9] [A13][A6] [A7][Q30] [Q38] [A20]

O'zbek leksikografiyasi bo'yicha mashq. (2 soat). O'zbek lug'atchiligi tarixi bayoni. Lug'at tushunchasi. Lug'at turlari, har bir turning maqsadi va tarkibi. Milliy va adabiy til izohli lug'ati va soha lug'atlarining o'zaro munosabati. Alifbo va ideografik lug'atlar. Qomuslar va sohalar bo'yicha. Ma'lumotnomalar (spravochniklar). O'quv lug'atlari. Bunday lug'atlarning hajmi, tuzilishi, tarkibi va leksema hamda atamalarni sharxlash xususiyatlari. Milliy istiqlool mafkurasi va o'zbek lug'atlari tarkibi, so'zlarni (atamalarni) sharhlash masalalari. O'zbek lug'atchiligi oldida turgan muhim vazifalar va muammolar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A9] [A13][A6] [A7][Q30] [Q38] [A20]

«Hozirgi o'zbek tili» fani bo'yicha seminar mashg'ulotlarining kalendar tematik rejasi

№	Seminar mashg'ulotlari mavzulari	Soati
1.	O'zbek tilshunosligining tarixiy bosqichlari.	2
2.	O'zbek xalqining shakllanish va nomlanish tarixidan. O'zbek tili tarixini davrlashtirish.	2
3.	Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari. Lisoniy paradigma, lisoniy ziddiyat va uning turlari.	2
4.	Fonetika-fonologiya, uning o'rganish manbai va predmeti, yo'nalishlari. Fonema va uning tasnifiy belgilari. Fonemalar paradigmasi va fonologik ziddiyatlar.	2
5.	Hozirgi o'zbek tilida fonemalarning variantlashuvi, va fonetik jarayon. Hozirgi o'zbek tilida urg'u va bo'g'in. Nutqning fonetik bo'linishi.	2
6.	Grafika. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari.	2
7.	Semema va nutqiy ma'no. Sememaning tarkibiy qismlari.	2
8.	O'zbek tili leksikasi va uning tarixiy taraqqiyoti. O'z va o'zlashgan qatlam.	2
9.	Qo'llanilishi chegaralanmagan va chegaralangan leksika.	2
10.	O'zbek tilida barqaror birikmalar.	2
11.	O'zbek lug'atchiligi masalalari.	2
	Jami	22

Seminar mashg'ulotlarining tavsiya etiladigan mavzulari

O'zbek tilshunosligining tarixiy bosqichlari. (2 soat). O'zbek adabiy tili taraqqiyotini davrlashtirish. Hozirgi o'zbek tili va uning shevalarga munosabati. O'zbek adabiy tili taraqqiyotini davrlashtirishga asos bo'lgan manbalar. Adabiy tilning shakllanish davrlari. Adabiy til shakllanishining bosqichlari. Dialekt va shevalarning adabiy tilning taraqqiyotiga qo'shgan hissasi va ularning adabiy tilga singib borishi. Eng qadimgi turkiy til, qadimgi turkiy til, eski o'zbek tili, o'zbek adabiy tili, Hozirgi o'zbek tili tushunchalari. HO'ATning o'rganilish tarixi davrlari. O'zbek adabiy tilining bosqichlari. Alisher Navoiy – o'zbek adabiy tilining asoschisi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar:[A20][Q27] [Q30][Q32] [Q33][Q34] [Q35][Q36] [Q37]

O'zbek xalqining shakllanish va nomlanish tarixidan. O'zbek tili tarixini davrlashtirish. (2 soat). O'zbek tilining tarixiy ildizlari va yodgorliklari. O'zbek tili tarixini davrlashtirish. Hozirgi o'zbek adabiy tili (HO'AT) tushunchasi. HO'AT va shevalar munosabati. HO'ATning o'rganilish tarixi, bosqichlari. O'zbek adabiy tilining shakllanishida Alisher Navoiyning xizmatlari. Alisher Navoiy o'zbek adabiy tilining asoschisi ekanligi.

«O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqida»gi qonuni va uning tarixiy ahamiyati.

Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari. Lisoniy paradigma, lisoniy ziddiyat va uning turlari. (2 soat). Ilmiy bilish va uning bosqichlari. Falsafiy UMIS va YaHVOning lisoniy tizimda voqyelanishi. Til, lison va nutq munosabati. Lisoniy va nutqiy birliklar. Lisoniy paradigma va uning turlari. Lisoniy munosabat va uning asosiy turlari. Lisoniy tasnif va uning turlari haqida tushuncha.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A4][A6][A9][A20][Q27][Q30][Q38]

Fonetika-fonologiya, uning o'rganish manbai va predmeti, yo'nalishlari. Fonema va uning tasnifiy belgilari. Fonemalar paradigmasi va fonologik ziddiyatlar. (2 soat). Fonetika va fonologiyaning o'rganish manbai, predmeti, maqsad va vazifalari. Fonemalarning variantlashuvi. Fonetik jarayonlar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A3][A5][A6][A7][A9] [A16] [A20] [Q38]

Hozirgi o'zbek tilida fonemalarning variantlashuvi, va fonetik jarayon. Hozirgi o'zbek tilida urg'u va bo'g'in. Nutqning fonetik bo'linishi. (2 soat). Fonetik hodisalar. Fonetik hodisalar haqida ma'lumot. Kombinator omillar ta'sirida sodir bo'ladigan jarayonlar: assimilyasiya, akkomodasiya, ularning turlari. Pozision omillar ta'sirida sodir bo'ladigan jarayonlar: reduksiya, ochiq bo'g'indagi unilalarda sifat o'zgarishi, ayrim jarangli undoshlarning so'z oxirida jarangsizlanishi. Komibinator va pozision omillarning fonetik jarayonlarda birga ishtirok etish holatlari. Pozision-sintagmatik omillar ta'sirida bo'ladigan o'zgarishlar: tovush orttirilishi, tovush tushishi, metateza, dissimilyasiya. Geminasiya, uning til va nutqdagi ahamiyati.

Hozirgi o'zbek tilida urg'u va bo'g'in. Nutqning fonetik bo'linishi Bo'g'in (sillabema). Bo'g'in haqida umumiy tushuncha. Bo'g'in tuzilishi. Bo'g'in markazi. Bo'g'in tiplari: barkitilgan bo'g'in, berkitilmagan bo'g'in, ochiq bo'g'in, yopiq bo'g'in. Bo'g'in tiplarining boshqacha tasniflari. Bo'g'inning til va nutqdagi ahamiyati. Aksentuatsiya va intonatsiya. Aksentuatsiyaning urg'ular tizimi ekanligi. Urg'u tiplari. So'z urg'usi, uning fonetik tabiatiga, o'rniga va harakat qilish belgisiga ko'ra turlari. Sintagma urg'usi. Ayriuv urg'usi, uning turlari. Intonatsiya, uning prosodik elementlari. Intonatsiya turlari. Intonatsiyaning nutqdagi o'rni.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Grafika. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari. (2 soat). Grafika haqida tushuncha. Yozuvning tarixiy ahamiyati. O'zbek yozuvi tarixidan qisqacha ma'lumot. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar: [A3][A5][A6][A7][A9][A16][A20][Q38]

Semema va nutqiy ma'no. (2 soat). Leksikologiya va semasiologiya haqida tushuncha. Leksima va so'z. Bir sememali va ko'p sememali leksemalar. Yasama so'zlarning lisoniylashuvi. Semema va uning tarkibiy qismlari. Semema va nutqiy ma'no. Hosila sememaning vujudga kelish yo'llari. Hosila lug'aviy ma'nolarning lisoniylashuvi. Lug'at tarkibi va lug'at fondi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar:[A4][A6][A7][A9][A14][A10][A25][Q27] [A20][Q30][Q38]

O'zbek tili leksikasi va uning tarixiy taraqqiyoti. O'z va o'zlashgan qatlam. (2 soat). O'zbek tili leksikasining tarixiy taraqqiyotiga ko'ra qatlamlari: o'z qatlam va o'zlashgan qatlam. O'z qatlamning mug'ul-turkiy, umumturkiy, sof o'zbek qatlamlariga

bo'linishi. Bu qatlamlarning o'ziga xos shakllanishi. O'z qatlam leksikasining o'ziga xos tuzilish belgilari. O'zlashgan qatlamning arabcha, fors-tojikcha (eroncha), rus-baynalminal guruhlariga bo'linishi. Bu qatlamdagi so'zlarning kirib kelish sabablari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar:[A4][A6][A7][A13][Q26][Q27][Q30][Q38][A8][A17][A20]

Qo'llanilishi chegaralanmagan va chegaralangan leksika. (2 soat).

Leksemlarning ishlatilish doirasi. Ishlatilish doirasi chegaralanmagan leksemalar. Ishlatilish doirasi chegaralangan leksemalar: dialektizmlar, kasb-hunar leksemasi, jargonlar, vulgarizmlar.

O'zbek tili leksikasida eskirish va yangilanish jarayonlari. Leksik istorizmlar. Leksik arxaizmlar: arxaizm-leksema, arxaizm-semema, leksik-fonetik arxaizm. Leksik neologizm: individual nutq neologizmi, umumtil neologizmi, neologizm-leksema, neologizm-semema.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, blis, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, suhbat.*

Adabiyotlar: [A4] [A6][A7] [A10][A17] [Q27][Q30] [Q38] [A20]

O'zbek tilida barqaror birikmalar. (2 soat). Frazeologiya va frazeologizm.

Frazeologizmlarning semantik strukturasi. Frazeologizmlarda semantik munosabatlar: frazeologik sinonimiya, frazeologik antonimiya, frazeologik antonimiya. Frazeologizmlarning tadqiq qilish va o'rganishning ahamiyati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *o'z-o'zini nazorat, dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara, ma'ruza-hikoya, bahs.*

Adabiyotlar:[A9][A13][A6][A7][Q30][Q38][A20]

O'zbek lug'atchiligi masalalari. (2 soat). Leksikografiya – tilshunoslikning lug'atchilik masalalari bilan shug'ullanuvchi sohasi. Umumiy va maxsus lug'atlar. Ensiklopedik va filologik lug'atlar. Filologik lug'atlarning turlari. Lug'atchilik tarixidan qisqacha ma'lumot. O'zbek lug'atchiligi oldida turgan muhim vazifalar va muammolar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondashuv, muammoli ta'lim, blis, aqliy hujum, munozara.*

Adabiyotlar:[A6][A7][A9][A13][A15][A17][A18][A22][A23][Q29][A20]

Mustaqil ta'lim tashkil etishning shakli va mazmuni

Mustaqil ish «Hozirgi o'zbek tili» kursini o'qitish va o'rganishning mustaqil va ijodiy xarakterdagi ilmiy-amaliy ko'rinishi hisoblanadi. Unda ushbu fanning ayrim munozarali masalalari tizimli o'rganiladi. Mustaqil ishni talabalar o'qituvchi rahbarligida mustaqil bajaradilar. Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda o'zlash-tirilgan bilimlar ko'rsatilgan maxsus ilmiy va normativ adabiyotlarni mustaqil o'rganish orqali mustahkamlanadi. Mustaqil ishni bajarish jarayonida talaba mustaqil fikrlash, qiyoslash, tahlil qilish, u yoki bu topshiriqlarni mustaqil bajara olish, tegishli savollarga aniq javob topish ko'nikma va malakasiga ega bo'ladi.

Mustaqil ishni nazorat qilganda talaba bilan individual ish-lashga sharoit yaratiladi. Har bir talabaning faolligini oshirishga da'vat qiluvchi topshiriqlar beriladi. Talaba bajargan topshiriqlarni nazorat qilishga imkon tug'iladi. Mashg'ulotning bu turi va shakli talaba bilimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mustaqil ish ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar bir qatorda tizimli olib boriladi. Bu davrda talaba mazkur kurs bo'yicha tegishli tizimli bilimga ega bo'ladi. Talaba har bir mustaqil ishda bajaradigan vazifasini aniq biladi.

Mustaqil ish auditoriyada, kutubxonada, uyda mustaqil ravishda amalga oshiriladi. Har bir talaba rejada ko'rsatilgan mustaqil ishni to'liq bajarishi shart.

Mustaqil ishni baholashda talabaning barcha faoliyati inobatga olinadi va Oliy o'quv yurtlari talabalari bilimini baholash bo'yicha mavjud nizomga amal qilinadi. Baholashda talaba mustaqil ishlari sirasiga kiruvchi talablarga tayaniiladi.

«Hozirgi o'zbek tili» fanidan mustaqil ish majmuasi fanning barcha mavzularini qamrab olgan va quyidagi 8 ta katta mavzu ko'rinishida shakllantirilgan.

Talabalar mustaqil ta'limining mazmuni va hajmi

№	Mustaqil ta'lim mavzulari	Berilgan topshiriqlar	Bajarish muddati	Hajmi (soatda)
1.	O'zbek tilining taraqqiyot bosqichlari	Mazkur asarlarni kospekt va tahlil qilish: 1. Tursunov U., O'rinboev B. O'zbek adabiy tili tarixi.- T.: O'qituvchi, 1982. 2. Sanaqulov U. O'zbek xalqining hamda tilining tarkib topishi va nomlanishi.- Samarqand: SamDPI nashri, 1991.	1,2,3 – haftalar	10
2.	Fonetika, fonologiya va morfonologiya.	Mazkur asarlarni kospekt va tahlil qilish: 1. Abduazizov A.A. O'zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi.- Toshkent: O'qituvchi, 1992. 2. Nurmonov A. O'zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi.- Toshkent: O'qituvchi, 1990.	4,5 - haftalar	10
3.	O'zbek tili semasiologiyasi	Mazkur asarni kospekt va tahlil qilish: M.Mirtojiyev. O'zbek tili semasiologiyasi. - Toshkent: Mumtoz so'z, 2010.	6,7- haftalar	10
4.	O'zbek leksikologiyasi muammolari	Mazkur asarni kospekt va tahlil qilish: Ne'matov H., Rasulov R. O'zbek tilining sistem leksikologiyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.	8,9 – haftalar	10
5.	Sh.Rahmatullaevning yangicha qarashlari	. SH.Rahmatullaevning “Hozirgi adabiy o'zbek tili” darsligini kospekt va tahlil qilish.	13, 14 – haftalar	10
6.	O'zbek frazeologiyasi B.Yo'ldoshev talqinida	Mazkur asarni kospekt va tahlil qilish: Yo'ldoshev B. O'zbek frazeologiyasi va frazeografiyasi masalalari. – T.: Muharrir, 2013. -300 b.	15, 16 – haftalar	10
7.	O'zbek lug'atchiligi muammolari	Mazkur asarni kospekt va tahlil qilish: Hojiyev A. Lingvistik terminlarning izohli lug'ati.- Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002.	17,18, haftalar	8

Dasturning informatsion-metodik ta'minoti

Dasturdagi mavzularni o'tishda ta'limning zamonaviy metodlaridan keng foydalanish, o'quv jarayonini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish samarali natija beradi. Bu borada zamonaviy pedagogik texnologiyalarning "Klaster", "Matbuot konferensiyasi", "Bumerang", "Yelpig'ich" hamda «Muammoli ta'lim» texnologiyasining «Munozarali dars» metodi, shuningdek, tilshunoslik nazariyasi va umumiy tilshunoslikka doir slaydlardan foydalanish, didaktik va rolli o'yin usullarini qo'llash nazarda tutiladi.

«Hozirgi o'zbek tili» fanidan talabalar bilimni reyting tizimi asosida baholash mezonlari

«Hozirgi o'zbek tili» fani bo'yicha reyting jadvallari, nazorat turi, shakli, soni hamda har bir nazoratga ajratilgan maksimal ball, shuningdek joriy va oraliq nazoratlarining saralash ballari haqidagi ma'lumotlar fan bo'yicha birinchi mashg'ulotda talabalarga e'lon qilinadi.

Fan bo'yicha talabalar bilim saviyasi va o'zlashtirish darajasining Davlat ta'lim standartlariga muvofiqligini ta'minlash uchun quyidagi nazorat turlari o'tkaziladi:

- **Joriy nazorat (JN)** – talabaning fan mavzulari bo'yicha bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Joriy nazorat fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda amaliy mashg'ulotlarda og'zaki so'rov, test o'tkazish, suhbat, nazorat ishi, kollektiv, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda o'tkazilishi mumkin;

- **Oraliq nazorat (ON)** – semestr davomida o'quv dasturining tegishli (fanlarning bir necha mavzularini o'z ichiga olgan) bo'limi tugallangandan keyin talabaning nazariy bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Oraliq nazorat bir semestrda ikki marta o'tkaziladi va shakli (yozma, og'zaki, test va hokazo) o'quv faniga ajratilgan umumiy soatlar hajmidan kelib chiqqan holda belgilanadi;

- **Yakuniy nazorat (YaN)** – semestr yakunida muayyan fan bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni talabalar tomonidan o'zlashtirish darajasini baholash usuli. Yakuniy nazorat asosan tayanch tushuncha va iboralarga asoslangan "Yozma ish" shaklida o'tkaziladi.

ON o'tkazish jarayoni kafedra mudiri tomonidan tuzilgan komissiya ishtirokida muntazam ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari buzilgan hollarda, **ON** natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday hollarda **ON** qayta o'tkaziladi.

Oliy ta'lim muassasasi rahbarining buyrug'i bilan ichki nazorat va monitoring bo'limi rahbarligida tuzilgan komissiya ishtirokida **YaN** ni o'tkazish jarayoni muntazam ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari buzilgan hollarda, **YaN** natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday hollarda **YaN** qayta o'tkaziladi.

Talabaning bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

«Hozirgi o'zbek tili» fani bo'yicha talabalar bilimni reyting tizimi asosida baholash mezonlari ko'rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi.

Ushbu 100 ball baholash turlari bo'yicha quyidagicha taqsimlanadi:

Ya.N.-30 ball, qolgan 70 ball esa J.N.-35 ball va O.N.-35 ball qilib taqsimlanadi.

Ball	Baho	Talabalarning bilim darajasi
86-100	A'lo	Xulosa va qaror qabul qilish. Ijodiy fikrlay olish. Mustaqil mushohada yurita olish. Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish. Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga ega bo'lish.
71-85	Yaxshi	Mustaqil mushohada qilish. Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish. Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga ega bo'lish.
55-70	Qoni qarli	Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga ega bo'lish.
0-54	Qoni qarsiz	Aniq tasavvurga ega bo'lmaslik. Bilmaslik.

- Fan bo'yicha saralash balli 55 ballni tashkil etadi. Talabani saralash balidan past bo'lgan o'zlashtirishi reyting daftarchasida qayd etilmaydi.
- Talabalarning o'quv fani bo'yicha mustaqil ishi joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar jarayonida tegishli topshiriqlarni bajarishi va unga ajratilgan ballardan kelib chiqqan holda baholanadi.
- Talabani fan bo'yicha reytingi quyidagicha aniqlanadi: $R = V \times O' : 100$. Bu yerda: V- semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda); O' -fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi (ballarda).
- Fan bo'yicha joriy va oraliq nazoratlarga ajratilgan umumiy ballning 55 foizi saralash ball hisoblanib, ushbu foizdan kam ball to'plagan talaba yakuniy nazoratga kiritilmaydi.
- Joriy **JN** va oraliq **ON** turlari bo'yicha 55ball va undan yuqori ballni to'plagan talaba fanni o'zlashtirgan deb hisoblanadi va ushbu fan bo'yicha yakuniy nazoratga kirmasligiga yo'l qo'yiladi.
- Talabani semestr davomida fan bo'yicha to'plagan umumiy balli har bir nazorat turidan belgilangan qoidalarga muvofiq to'plagan ballari yig'indisiga teng.
- **ON** va **YaN** turlari kalendar tematik rejaga muvofiq dekanat tomonidan tuzilgan reyting nazorat jadvallari asosida o'tkaziladi. **YaN** semestrning oxirgi 2 haftasi mobaynida o'tkaziladi.
- **JN** va **ON** nazoratlarda saralash balidan kam ball to'plagan va uzrli sabablarga ko'ra nazoratlarda qatnasha olmagan talabaga qayta topshirish uchun, navbatdagi shu nazorat turigacha, so'nggi joriy va oraliq nazoratlar uchun esa yakuniy nazoratgacha bo'lgan muddat beriladi.
- Talabani semestrda **JN** va **ON** turlari bo'yicha to'plagan ballari ushbu nazorat turlari umumiy balining 55 foizidan kam bo'lsa yoki semestr yakuniy joriy, oraliq va yakuniy nazorat turlari bo'yicha to'plagan ballari yig'indisi 55 balidan kam bo'lsa, u akademik qarzdor deb hisoblanadi.
- Talaba nazorat natijalaridan norozi bo'lsa, fan bo'yicha nazorat turi natijalari e'lon qilingan vaqtdan boshlab bir kun mobaynida fakultet dekaniga ariza bilan murojaat etishi

mumkin. Bunday holda fakultet dekanining taqdimnomasiga ko'ra rektor buyrug'i bilan 3 (uch) a'zodan kam bo'lmagan tarkibda apellyasiya komissiyasi tashkil etiladi.

- Apellyasiya komissiyasi talabalarning arizalarini ko'rib chiqib, shu kunning o'zida xulosasini bildiradi.
- Baholashning o'rnatilgan talablar asosida belgilangan muddatlarda o'tkazilishi hamda rasmiylashtirilishi fakultet dekani, kafedra mudiri, o'quv-uslubiy boshqarma hamda ichki nazorat va monitoring bo'limi tomonidan nazorat qilinadi.

Talabalar ON dan to'playdigan ballarining namunaviy mezonlari

№	Ko'rsatkichlar	Maks. ball
1.	Darslarga qatnashganlik darajasi. Ma'ruza darslaridagi faolligi, konspekt daftarlarining yuritilishi va to'liqligi.	15
2.	Talabalarining mustaqil ta'lim topshiriqlarini o'z vaqtida va sifatli bajarishi va o'zlashtirish.	10
3.	Og'zaki savol-javoblar, kollokvium va boshqa nazorat turlari natijalari bo'yicha	10
Jami		35

OB uchun ajratilgan maksimal ballning taqsimlanishi:

№	Yozma ish	35	1-OB
1	1- nazariy savol	7	7
2	2-nazariy savol	7	7
3	3-nazariy savol	7	7
4	4-misol	7	7
5	5-nazariy savol	7	7

Talabalar JN dan to'playdigan ballarning namunaviy mezonlari

№	Ko'rsatkichlar	Maks. ball
1.	Darslarga qatnashganlik va o'zlashtirishi darajasi. Amaliy mashg'ulotlardagi faolligi, amaliy mashg'ulot daftarlarining yuritilishi va holati	15
2.	Mustaqil ta'lim topshiriqlarining o'z vaqtida va sifatli bajarilishi. Mavzular bo'yicha uy vazifalarini bajarilish va o'zlashtirishi darajasi.	10
3.	Yozma nazorat ishi yoki test savollariga berilgan javoblar	10
Jami		35

JB uchun ajratilgan maksimal ballning taqsimlanishi:

№	belgi	35	1-JB	2-JB
1	S	5	3	2
2	F	5	3	2
3	U	6	4	2
4	R	6	3	3
5	D	6	3	3
6	M	7	4	3

Yakuniy nazorat “**Yozma ish**” shaklida belgilangan bo‘lsa, u holda yakuniy nazorat 30 ballik “**Yozma ish**” variantlari asosida o‘tkaziladi.

Agar yakuniy nazorat markazlashgan test asosida tashkil etilgan bo‘lib fan bo‘yicha yakuniy nazorat “**Yozma ish**” shaklida belgilangan bo‘lsa, u holda yakuniy nazorat quyidagi jadval asosida amalga oshiriladi

№	Ko‘rsatkichlar	YaN ballari	
		Maks	O‘zgarish oralig‘i
1.	Fan bo‘yicha yakuniy yozma ish nazorati	6	0-6
2.	Fan bo‘yicha yakuniy test nazorati	24	0-24
	Jami	30	30

Yakuniy nazoratda “Yozma ish”larni baholash mezonlari

Yakuniy nazorat “Yozma ish” shaklida amalga oshirilganda, sinov ko‘p variantli usulda o‘tkaziladi. Har bir variant 4 ta nazariy savol va 1 ta amaliy savoldan iborat. Nazariy savollar fan bo‘yicha tayanch so‘z va iboralar asosida tuzilgan bo‘lib, fanning barcha mavzularini o‘z ichiga qamrab olgan.

Har bir nazariy va amaliy savolga yozilgan javoblar bo‘yicha o‘zlashtirish ko‘rsatkichi 0-6 ball oralig‘ida baholanadi. Talaba maksimal 30 ball to‘plashi mumkin.

Yozma sinov bo‘yicha umumiy o‘zlashtirish ko‘rsatkichini aniqlash uchun variantda berilgan savollarning har biri uchun yozilgan javoblarga qo‘yilgan o‘zlashtirish ballari qo‘shiladi va yig‘indi talabaniing yakuniy nazorat bo‘yicha o‘zlashtirish bali hisoblanadi.

YaB uchun ajratilgan maksimal ballning taqsimlanishi (30 ball):

№	Yozma ish	30
1	1- nazariy savol	6
2	2-nazariy savol	6
3	3-nazariy savol	6
4	4-misol	6
5	5-nazariy savol	6

«Hozirgi o‘zbek tili» bo‘yicha reyting nazoratlari grafigi 2019/2020 o‘quv yili, I kurs, 2 semestr uchun uch bosqichli baholash

Ishchi o‘quv dasturidagi mavzular tartib raqami	Umumiy soat					Nazorat ishi	Baholash turi	Ball		Mud-dati (hafta)
	Ma’ruza	Amaliy masg‘ulot	Seminar	Must ish	Jami			maxball	sarballi	
Ma’ruza 1-5	10	10	10	30	60	s,f,u,k, d +M	1-JB	12	Dekabr 2-hafta	
Amaliy mashg‘. 1-5							1-JB	8		
seminar 1-5								20		

Ma'ruza Amaliy mashg'. seminar	6-10	12	8	10	26	54	s,f,u,k, d +M	2-JB 2-JB	10 5		DJ Yanvar 2- hafta
	6-10								15		
								Ob +M	1-OB 1-OB	16 4	
JAMI:		24	18	20	56	114			20		
Ma'ruza Amaliy mashg'. seminar	11-15 10-13	10	8	8	24	50	s,f,u,k, d +M	3-JB 3-JB	8 2		DJ Fevral 2- hafta
	11-14								10		
							Ob +M	2-OB 2-OB	12 3		Fevral 3- hafta
									15		
JAMI:		10	8	8	24	50			70	38, 5	Jadv al asosi da
1-15-Mavzular								YB Yozma	24 6		
O'tilgan mavzular bo'yicha jami		34	26	24	84	164		JB OB YB	35 35 30		
Umumiy ball									10 0	55	

**«Hozirgi o'zbek tili» bo'yicha talabalar bilimni
reyting tizimi asosida baholash mezonlari**

Joriy nazoratlarda baholash mezoni

Maksimal ball				Baholanadigan ish turlari
Jami	1-jb.	2-jb.	Belgi	
6	3	3	S	Seminar ishlarini bajarish (har bir modulda bittadan mavzu bo'yicha seminarda qatnshib, 2ta matni topshiradi).
8	4	4	F	Seminar va mashg'ulotlardagi faol ishtiroki, savollarga og'zaki javoblari
5	3	2	U	Uy vazifalarining bajarilishi
3	2	1	K	O'tilgan mavzu(lar) bo'yicha kollokvium topshirish
6	3	3	D	Mashg'ulotlarga qatnashish

				(davomat)
7	5	2	M	Tavsiya etilgan mavzular bo'yicha mustaqil ishlarni bajarish
35	20	15		

Izoh:

1. Davomat uchun maksimal ball seminar va amaliyot darslariga to'liq qatnashgan talabalarga beriladi. Ikki va undan ortiq marotaba sababsiz darsga kelmagan talabaga davomat bo'yicha ball berilmaydi.

2. Uy topshiriqlari, seminar ishlari va boshqa qo'shimcha topshiriqlarni bajarganligi uchun ball berishda topshiriqning to'g'ri, sifatli va muddatida bajarilishi, ijodiy yondashish, tushuntirib bera olish kabi jihatlarga alohida e'tibor beriladi. Ushbu topshiriqlarning yozma bayoni uchun alohida daftar tutiladi.

Foydalaniladigan asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar ro'yxati

Asosiy adabiyotlar:

1. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2010. Jamolxonov H. Hozirgi O'zbek adabiy tili. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O'zME, 2013.

2. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2009.

3. Rahimov S., Umurqulov B. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.

Qo'shimcha adabiyotlar:

6. Jamolxonov H. O'zbek tilining nazariy fonetikasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan, 2009.

7. Mirtojiev M. O'zbek tili fonetikasi. – Toshkent: Fan, 2013.

8. Nazarov K., Egamberdiev B. O'zbek tili ishora-imlo qoidalari. (Punktuatsiya). Oliy o'quv yurtlari filologiya fakul'tetlari talabalari uchun qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 1996.

9. Ne'matov H, Bozorov O. Til va nutq. – Toshkent: O'qituvchi, 1989.

10. Ne'matov H, Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.

11. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. Oliy o'quv yurtlari o'zbek filologiyasi fakul'tetlari talabalari uchun o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston, 2002.

12. Nurmonov A., Mahmudov N., Ahmedov A., Solixojayeva S. O'zbek tilining mazmuniy sintaksisi. – Toshkent: Fan, 1992.

13. O'rinboev B. Hozirgi o'zbek adabiy tilida sintaktik munosabatlar. (O'quv qo'llanma). – Samarqand: SamDU nashri, 2002.

14. Hojiev A. O'zbek tili so'z yasalishi tizimi. Oliy o'quv yurtlarining filologiya fakul'tetlari o'qituvchi va talabalari uchun qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2007.

15. Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. Darslik. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2009.

Internet saytlari

1. [http:// www.lingvist.tu](http://www.lingvist.tu)
2. [http:// www.til.sk.uz](http://www.til.sk.uz)
3. [http:// www.ziyouz.com](http://www.ziyouz.com)
4. [http://www.krugosvet.ru/ articles/82/1008254/print.htm](http://www.krugosvet.ru/articles/82/1008254/print.htm);
5. www.jstor.org/stable/4167399// www.ling-phil.ox.ac.uk/bib_hist_ling.
6. <http://www.ling.ed.ac.uk/linguist/>
7. www.jstor.org/stable/4167399 //
8. wikipedia.org/wiki/
9. <http://dshinin.ru/SC/Russian/www.hi-edu.ru/x-books-free/xboo...>